

І. А. Блинова,

Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Горлівка

СПЕЦИФІКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ІРОНІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ПРОЗІ

Стаття присвячена дослідженню каламбуру як провідному засобу репрезентації іронії в художньому прозовому дискурсі на матеріалі творів найяскравішої представниці сучасної англomовної «жіночої» літератури Мюріел Спарк. Охарактеризовані поняття «іронія» і «каламбур» у сучасному мовознавстві з акцентом на їх значущості для лінгвістичної поетики. Проаналізовані типові приклади навмисного обігравання автором мовних явищ на лексико-семантичному та прагматичному рівнях. Виявлено стилістичні особливості їх функціонування в межах художнього прозового дискурсу, що є ознакою індивідуально-авторського стилю письменниці. У результаті аналізу ми дійшли висновку, що найбільш уживаними є полісемантичні та омонімічні каламбури.

Ключові слова: художній прозовий дискурс, іронія, каламбур, ідіостиль.

THE SPECIFICITY OF IRONY REPRESENTATION IN MODERN ENGLISH PROSE

It is natural that the research problems of irony, its functioning in the variety of discourses (including fiction), the means of its creating on the material of different languages and in translation into other languages, the ways of its study are the most theoretically developed in modern Linguistics.

The topicality of this investigation is confirmed by the need of the pun study as the determinant of the author's individual style that serves the means of linguistically played phenomena research at certain levels to create an ironic effect.

The article studies the material of different languages and in translation into other languages, the ways of its study are the most theoretically developed in modern Linguistics. The article studies the material of different languages and in translation into other languages, the ways of its study are the most theoretically developed in modern Linguistics. The article studies the material of different languages and in translation into other languages, the ways of its study are the most theoretically developed in modern Linguistics. The article studies the material of different languages and in translation into other languages, the ways of its study are the most theoretically developed in modern Linguistics.

Key words: fiction prose discourse, pun, irony, idiostyle.

СПЕЦИФИКА РЕПРЕЗЕНТАЦИИ ИРОНИИ В СОВРЕМЕННОЙ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ПРОЗЕ

Статья посвящена исследованию каламбура как ведущему средству репрезентации иронии в художественном прозаическом дискурсе на материале произведений ярчайшей представительницы современной англоязычной «женской» литературы Мюриэл Спарк. Охарактеризованы понятия «ирония» и «каламбур» в современном языкознании с акцентом на их значимости для лингвистической поэтики. Проанализированы типичные примеры преднамеренного обыгрывания автором языковых явлений на лексико-семантическом и прагматическом уровнях. Выведены стилистические особенности их функционирования в рамках художественного прозаического дискурса, что является чертой индивидуально-авторского стиля писательницы. В результате анализа мы пришли к выводу, что наиболее употребляемыми являются многозначное и омонимические каламбуры.

Ключевые слова: художественный прозаический дискурс, ирония, каламбур, идиостиль.

У сучасному мовознавстві помітно посилися інтерес до лінгвістичних засобів створення експресії й емоційних образів у сучасному художньому дискурсі, одним з яких виступає іронія. У цьому зв'язку особливо актуальним видається дослідження прагматики суто авторських мовних засобів створення іронічного ефекту, що сприяє поглибленню знань про специфіку функціонування іронії в певному контексті та аспектів її прояву.

Зазначимо, що іронія як філософсько-естетичне і лінгвістичне явище завжди привертала увагу вітчизняних і зарубіжних учених, при цьому її теоретичне вивчення в мовознавстві має давню традицію. Особливо активно цей феномен став розроблятися в аспектах його вивчення як стилістичної інтерпретації тропа, категорії комічного, засобу емоційно-оціночної критики, концептуальної категорії тексту, ментального лінгвокультурного утворення, починаючи з XIX століття дотепер у роботах М. М. Бахтіна, Ю. Б. Борєва, Б. Дземідока, Р. А. Семківа, Н. К. Саліхова, В. М. Півоева, О. О. Лаптевої, Р. Рорті, І. К. Білодіда, Ю. М. Лотмана, Д. Н. Шмельова, Р. Ескарпі, Д. С. Кауфера, М. О. Багдасарян, О. Я. Палкевич, Т. Ф. Лимаревої, О. О. Брюханової, С. І. Походні, О. Б. Шонь, Ф. С. Бацевича, В. З. Саннікова, О. М. Калити, Г. В. Яновської, Б. А. Гомлешко, А. М. Варинської, Ю. М. Мухіної, Ю. О. Гарюнової, Ж. Є. Фомичевої, М. Є. Лазаревої, Н. В. Ланчуковської та інших учених.

Як відомо, наразі ця категорія знаходить висвітлення у великій кількості наукових досліджень у різних галузях знань і, природно, в лінгвістиці. Зазначені роботи присвячені комплексному аналізу явища іронії у багатьох мовах – з усіма підвидами цього явища (прихованої і неприхованої іронії; ситуативної й асоціативної іронії; контекстуальної і текстоутворюючої іронії; verbal (situational) / dramatic irony, local / extended irony; її функціями (номінативною, характерологічною, емотивною, дескриптивною тощо); її рівнями (лексико-семантичним і словесним); місцем іронії та її видів у логіко-семантичній типології форм комічного; засобами її репрезентації (каламбуром, метафорою, персоніфікацією, образним порівнянням, оксюмороном, гіперболою, зевгмою, алюзією тощо); на різноманітних мовних рівнях (фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному, рівні тексту) та рівнях організації свідомості (на рівні організації мовлення, тезаурусному рівні, текстовому рівні, екстралінгвальному рівні); на матеріалі великої кількості стильових і жанрових різновидів; дослідженню певних засобів передачі цього прийому з однієї мови іншою.

Слід наголосити, що складність категорії іронії визначає неоднозначність підходів до інтерпретації її сутності, механізмів, філософської, культурологічної, психологічної, соціологічної, формально-логічної, естетичної і власне лінгвістичної природи. Звернення до цих проблем пояснюється прагненням лінгвістів всебічно досліджувати особливості індивідуально-авторської словотворчості, організації образної системи, семантичного перетворення смисла в іронічно вживаній одиниці тексту.

Ми розглядаємо іронію як багатозначний термін, спираючись на погляди О. П. Сквородникова, представлені в енциклопедичному словнику-довіднику «Культура русской речи», зокрема як: «1) іносказання, що виражає насмішку або лукавство, коли слово або вислів знаходять в контексті мови значення, протилежне буквальному сенсу або таке, що заперечує його, ставить під сумнів; 2) вид комічного, в якому критичне ставлення до об'єкта висміювання носить засуджуючий характер і виражається в декілька завуальованому вигляді (переклад наш – І. Б.)» [9, с. 227]. Як вид комічного, як особливий стилістичний ефект іронія, на думку переважної більшості дослідників (Л. І. Єрмоїної, О. П. Єрмакової, Є. Н. Зарецької, М. Д. Кузнец, Ю. М. Скребнева тощо), може бути виражена різноманітними стилістичними прийомами, серед яких каламбур займає одне із значущих місць.

Услід за В. З. Санніковим під каламбуром розуміємо «жарт, заснований на смисловому об'єднанні в одному контексті або 1) різних значень одного слова, або 2) різних слів (словосполучень), тотожних за звучанням (омонімів), або 3) різних слів (словосполучень), подібних за звучанням (паронімів), або 4) псевдосинонімів, або 5) псевдоантонімів» [8, с. 497]]. Отже, каламбур – різновид мовної гри, що досить часто використовується для створення іронічного ефекту.

Актуальність цієї розвідки обґрунтовується необхідністю вивчення каламбуру, що виступає в якості детермінанти індивідуально-авторського стилю і служить засобом дослідження обіграєних явищ певних мовних рівнів з метою створення іронічного ефекту. **Мета** статті полягає в описі різновидів каламбурів і виявленні стилістичних особливостей їх функціонування в межах художнього прозового дискурсу. Зауважимо, що художній прозовий дискурс у нашій статті трактується як особливий різновид естетично ускладненого мовлення, що має загальні характеристики, притаманні художньому мовленню, і в той же час містить ряд ознак, які відрізняють його від художнього поетичного та художнього драматургічного мовлення (більш детально про це див. [6, с. 608]).

Матеріалом дослідження слугують оригінальні прозові твори малих форм найяскравішої представниці сучасної (другої половини ХХ – початку ХХІ ст.) «жіночої» літератури Мюріел Спарк: – «The Public Image» («На публіку»), «The Orotolu clock» («Годинник з позолоченої бронзи»), «Member of the Family» («Член родини»), «The Dark Glasses» («Темні окуляри»), «The Black Madonna» («Чорна Мадонна»), «The Portobello Road» («Портобелло-Роуд»).

За нашими спостереженнями, мова творів письменниці є надзвичайно образною, емоційно забарвленою, багатою на стилістичні засоби та прийоми, які допомагають краще передати глибокий підтекст, задуманий автором. Гумор, іронія та сарказм – головні форми комічного, які постають своєрідними ознаками авторського стилю Мюріел Спарк, виявом індивідуального нестандартного мислення, художньою формою, засобом викриття негативних суспільних явищ та вад людей. На думку дослідника творчості письменниці Н. Михальської, кожне з оповідань М. Спарк має власну тональність – від прихованої уїдливої іронії до трагічної напруженості, від відвертої насмішки до гіркого гумору, від похмурого зловісного тону до прозорої ясності нехитрої та милої в своїй простоті казки [12, с. 9].

Іронія притаманна не тільки авторській оповіді, але і спостерігається в побудові мовлення персонажів, порів.: 1) Не (Skinny) was not surprised that I was leaving his unit, but he hated my way of expressing it. He gave me a *Presbyterian look* [12, с. 187]; та 2) «It is what Frederick would wanted,» Annabel said. «I know he would have wanted me to carry on with my career.» Then the lumpy, silent, little girl, who was there, blinking, beside her mother, pulled on the blonde fringe of her hair and said, in Italian, «If that's what he wanted *why did he commit suicide and make a scandal for you?*» [12, с. 73].

У результаті дослідження, проведеного на матеріалі зазначених творів, наголосимо, що автор вдало вдається до навмисного обіграєння мовних явищ на лексико-семантичному, синтаксичному, словотвірному та прагматичному рівнях, викликаючи у читача емоційне реагування на такий прояв комічного як іронію.

Як показав аналіз, типовим прийомом створення письменницею каламбурів є обіграєння на лексичному рівні смислів, що виникають у випадку полісемії та омонімії в ракурсі авторського або персонажного іронізування з правил соціуму, певних ідей, переконань, висловлювань та вчинків. Зокрема регулярно є полісемія типу «пряме і переносне значення слів», «вільне і фразеологічно зв'язане значення», «власне і загальне значення». Наведені нижче приклади демонструють техніку такого зіткнення:

1) *Dark glasses hide dark thoughts* [12, с. 229], де обіграєння стосується таких значень прикметника **dark**: 1) темний; 2) таємничий, таємний [10];

2) ... since she had become the English Lady-Tiger of the films, and, as he always put it, *fallen on her feet* [12, с. 22], де обіграєнню підлягає ідіоматичний вислів **to fall on one's feet** – вдало вийти з незручного становища (подібно до кішки, яка, як кажуть, завжди падає на ноги);

3) Luigi was already talking defensively («*ten to the dozen*,» as she said later) [12, с. 47], де обіграється ідіоматичне словосполучення **to talk (go) nineteen to the dozen** – говорити без угаву, багатослівно; **ten to the dozen** має протилежне значення: небагатослівно, розсудливо;

4) Mind your *bloody thumb* on my shirt [12, с. 179], де обіграєння відбувається за рахунок двох значень прикметника **bloody**: 1) що кровоточить, скривавлений; 2) (груб.) проклятий [10];

5) There is a limit to what one can *listen to with the naked eye* [12, с. 216], де каламбур заснований, по-перше, на прямому і переносному (фразеологічно зв'язаному) значенні прикметника **naked**: 1) незахищений, непокритий (наприклад, *naked head*); 2) (про очі) незброєний [10] і, по-друге, на тому, що автор порушує звичне словосполучення **to see with the naked eye**, замінюючи дієслово **to see** несумісним за значенням з іменником **eye** дієсловом **to listen**;

6) One day in my young youth at high summer, lolling with my lovely companions upon a haystack *I found a needle*. «George took this (photo) the day that *Needle found the needle*.»; «*Needle is found*: in haystack! [12, с. 200], де опис моменту історичної знахідки голки дівчиною у снопі на початку твору (*Голка знайшла голку*) переходить у зображення власного вбивства і знаходження тіла в тому самому снопі (*Голку (її мертве тіло) знаходять у снопі*) наприкінці твору;

7) «Well. Gwen, there are some things a girl can't say.» «No, but a woman can» [12, с. 238], де обіграється смисл «зрілої жінки з досвідом в інтимному житті»;

8) All along he had known she was not a *snob*, only *sensible*, but he had rather feared she would consider the mixing of their new black and their old white friends not *sensible*; «Ah well,» said Lou, «but now, their interests are different. The Farrells wouldn't know what the Ackleys were talking about. The Ackleys like politics. The Farrells like to tell jokes. I'm not a *snob*, only *sensible*.»; «Oh, please yourself.» For no one could call Lou a *snob*, and everyone knew she was *sensible* [12, с. 132], де обіграєнню підлягає намір героїні оповідання «Чорна Мадонна» Лу не вважати себе снобом, що насправді не відповідає дійсності.

Розповсюдженим видом обіграєння постулату ясності на прагматичному рівні є, за нашими спостереженнями, натяк. У випадку порушення постулату ясності виникає неоднозначність або двозначність. Мовний іронічний жарт, особливо каламбур, будеться саме на свідомому порушенні цього постулату, наприклад: Trudy thought, I'd better shut up. But suicidally: «Wouldn't it be better if we moved to a slightly more *expensive place?*» she said. «*The rain falls on the expensive places too. It falls on the just and the unjust alike*; «*On the just and the unjust alike*,» said Gwen, turning her maddening imperturbable eyes upon Trudy, as if to say, *you are the unjust and I'm the just* [12, с. 232], де завдяки обіграєнню смислу «дощу» (що однаково падає на бідні або багаті будинки, на праведних або неправедних людей) Гвен натякає Труді, хто з них є праведною людиною, а хто ні.

Крім цього, висловлювання «It falls on the just and the unjust alike» (дощ однаково падає на праведних і неправедних) є аллюзією на гумористичний чотиривірш лорда Боуена:

The rain it raineth on the just

And also on the unjust fella:
But chiefly on the just, because
The unjust hath the just's umbrella.

У свою чергу в цьому чотиривірші обіграється вислів: He maketh his sun rise on the evil and on the good, and sendeth rain on the just and unjust, що є цитатою з Біблії (Євангеліє від Матвія, 5: 45) [13].

Отже, прийоми включення каламбурів до оповідної тканини художнього прозового дискурсу М. Спарк загалом традиційні. За частотністю вживання до улюблених прийомів письменниці належать полісемантичні та омонімічні каламбури. Специфіку каламбурів складають також притаманні їм імпліцитність і натяк. Перспектива подальшого дослідження полягає, як нам вбачається, у продовженні детального аналізу описаних прийомів створення каламбурів при вивченні своєрідності та оригінальності творчого метода М. Спарк та інших письменників-прозаїків, чия поетика комбінується з іронією.

Література:

1. Варинська А. М. Засоби репрезентації авторської іронії у творах В. Винниченка / А. М. Варинська, О. Д. Тарасенко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – Вип. 2 (80). Філологічні науки. – С. 121–127.
2. Гарюнова Ю. О. Мовні засоби вираження іронії в кінокритичних текстах / Ю. О. Гарюнова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Філологія. – 2011. – № 936. – Вип. 61. – С. 33–37.
3. Гомлешко Б. А. Языковые средства выражения иронии в художественных текстах Джона Голсуорси: лингвопрагматический аспект (на материале языка романа «Сага о Форсайтах») : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Б. А. Гомлешко. – Майкоп, 2008. – 25 с.
4. Лазарева М. Е. Языковые средства выражения иронии на материале норвежских публицистических текстов : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Лазарева Мария Евгеньевна. – М., 2005. – 198 с.
5. Ланчуковська Н. В. Прагматичний аспект інтонації в реалізації іронії в англомовному художньому тексті (експериментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. В. Ланчуковська. – Одеса, 2002. – 15 с.
6. ЛЭС / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
7. Мухина Ю. Н. Средства репрезентации иронии в художественном тексте : дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.19 / Мухина Юлия Николаевна. – Саратов, 2006. – 175 с.
8. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры / В. З. Санников. – М. : «Языки русской культуры», 1999. – 54 с.
9. Сковородников А. П. Ирония / А. П. Сковородников // Культура русской речи. Энциклопедический словарь-справочник / [под ред. Л. Ю. Иванова, А. П. Сковородникова, Е. Н. Ширяевой]. – М. : Флинта : Наука, 2003. – С. 227–229.
10. Электронный словарь АБВУЙ LINGVO 12 Multilingual Edition [Электронный ресурс]. – режим доступу до словника : <http://www.lingvo.ru>
11. Яновська Г. В. Фреймова репрезентація іронії в пресі (на матеріалах української, російської, польської та англомовної преси) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Г. В. Яновська. – Донецьк, 2006. – 18 с.
12. Spark M. The Public Image. Stories / M. Spark. – М. : Progress Publishers, 1976. – 290 p.
13. Bible Gateway [Электронный ресурс]. – режим доступу : <https://www.biblegateway.com/passage/>

УДК 81 '22:81 '42

І. П. Борковська,

Національний технічний університет України «Київський Політехнічний інститут», м. Київ

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ ТЕКСТУ ДІЛОВИХ ДОКУМЕНТІВ

У статті проводиться аналіз структури тексту, яка визначається стилістичною приналежністю, власними мовними засобами і сферою функціонування. Текст розглядається як сукупність, яка складається із семантики тексту, що включає в себе інформаційний компонент, відношення автора, який створює текст та внутрішню структуру тексту, яка складається з певних елементів, взаємодія яких дає можливість тексту існувати як система. Підкреслюється, що тексти ділових документів мають різні жанри і цим пояснюється їх різноманітна структура. Екстралінгвістичні засоби, зміст, мовні засоби текстів ділових документів пов'язують всі текстові компоненти у єдине ціле.

Ключові слова: структура, семантика, зміст, сегментація, цілісність, тема, рекурентність.

STRUCTURAL AND SEMANTIC ASPECTS OF THE TEXT OF BUSINESS DOCUMENTS

The article is devoted to the text of business documents as a unit, which consists of the text semantics with information components, attitude of the author, who creates the text and text internal structure, containing certain elements which build the text as a system. It was analyzed the content information as semantic complex, which is realized in lingual means and arises accordingly conditions of communication, aim and intention of the author. The article highlights a certain hierarchy of semantic components, the top of which is individual author's conception.

Semantic continuity is realized in the unity of the theme which is considered as a semantic core. Unified theme is accented in the recurrence of the key words.

Special attention is paid to the lexical-theme nets of the text business documents, which are displayed in the recurrence of the key words. These nets interact between each other and form one main theme. The article presents the examples of some nets in the text of business documents.

The author reveals the text structure, which is characterized by stylistic peculiarity, own lingual means and sphere of function.

It is known that texts of business documents have different genres and as a result, they have different structure. However, extra lingual means, content, lingual means connect all text components in the whole unit.

Key words: structure, semantics, content, segmentation, continuity, theme, recurrence.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ТЕКСТА ДЕЛОВЫХ ДОКУМЕНТОВ

В статье анализируется структура текста, которая характеризуется стилистическими особенностями, собственными языковыми средствами и сферой функционирования. Текст рассматривается как единица, которая состоит из семантики текста, отношения автора и внутренней структуры текста, состоящей из элементов, взаимодействие которых дает основание рассматривать текст как структуру. Тексты деловых документов имеют